

Geliş Tarihi : 08.08.2022
Kabul Tarihi: 02.09.2022

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XXII/Özel Sayı (2022), ss. 237-263.

Araştırma Makalesi / Research Article

İŞGAL VE KURTULUŞ; YUNAN İŞGALİNİN SONU, KÜÇÜK MENDERES BÖLGESİNİN KURTULUŞU*

Günver GÜNEŞ**

Filiz Akın ÖZCAN***

Öz

Büyük Taarruz Türk Milli Mücadelesinin en önemli dönüm noktası olmuştur. İşgalci Yunan ordusunun bütün direnci kırılmış, dağınık bir şekilde İzmir'e doğru yönelmiştir. Kaçış sırasında geçtikleri yerleşim birimlerini yağmalayan, yakan yıkan Yunan askerleri insanlık adını büyük suçlara da imza atmıştır. Kurtuluş savaşı gerçeğinde önemli bir yeri olan Küçük Menderes Vadisi de Yunan birliklerinin panik halde çekilişine ve bu arada olaya tanıklık etmiştir. Bölgede bulunan yerleşimlerden Ödemiş, Tire, Bayındır ve Torbalı'da hem işgal süreci hem de Yunanlıların kaçıışı esnasında dramatik olaylar yaşanmış, Küçük Menderes bölgesinin sosyal, ekonomik, demografik yapısı değişmiştir. Yunan işgali sürecinde göçle evini, yurdunu terk eden Türklerin yaşadığı sorunları bu kez Büyük Taarruz sonrası Yerli Rumlar, Ermeniler hatta Yahudiler yaşamıştır. Araştırma Büyük Taarruz sonrası Küçük Menderes Vadisindeki yerleşimlerin işgalden kurtuluşunu basılı kaynaklar, dönemin basını, arşiv kaynakları ile değerlendirecektir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, Küçük Menderes, Ödemiş, Tire, Torbalı, Bayındır, Çolak İbrahim.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr Öğr. Üy., Aydın Adnan Menderes Üni., Fen Edebiyat Fakültesi, Tarihi Bölümü, Aydın, (ggunes65@gmail.com), (Orcid: 0000-0002-4255-5288).

*** Araştırmacı- Yazar, (phidas79@gmail.com), (Orcid: 0000-0002-8716-9700).

OCCUPATION AND LIBERATION; THE END OF THE GREEK OCCUPATION, THE LIBERATION OF THE KAYSTROS (KÜÇÜK MENDERES) REGION

Abstract

The Great Offensive was the most important turning point of the Turkish National Struggle. All the resistance of the invading Greek army was broken, and it turned towards İzmir in a scattered manner. The Greek soldiers, who looted and burned the settlements they passed through during their escape, also committed great crimes in the name of humanity. The Kaystros (Küçük Menderes) Valley, which has an important place in the reality of the War of Independence, also witnessed the panic withdrawal of the Greek troops and the incident in the meantime. Dramatic events occurred in Ödemiş, Tire, Bayındır and Torbalı settlements in the region, both during the occupation process and during the escape of the Greeks, and the social, economic and demographic structure of the Kaystros (Küçük Menderes) region changed. Local Greeks, Armenians and even Jews experienced the problems experienced by the Turks who left their home and homeland during the Greek occupation, this time after the Great Offensive. The research will evaluate the liberation of the settlements in the Kaystros (Küçük Menderes) Valley from the occupation after the Great Offensive, with printed sources, the press of the period, and archive sources.

Keywords: Great Offensive, Küçük Menderes, Ödemiş, Tire, Torbalı, Bayındır, Çolak İbrahim.

Giriş

Yunanlılar 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmelerinin ardından öncelikle kendilerine çizilen alanın dışındaki Manisa ve Aydın bölgesine öncelik verdiler. Bu bölgelerdeki işgallerini tamamladıktan sonra Küçük Menderes Vadisindeki yayılmayı gerçekleştirdiler.¹ 20 Mayıs 1919'da Torbalı², Evzon Alayı'nın 2. Taburu tarafından işgal edildi. Bu tabur bir bölüğünü 22 Mayıs 1919'da Bayındır'a göndererek burayı da işgal etti. Küçük Menderes Vadisindeki esas Yunan ilerleyişi Aydın'ın işgalinden sonra olmuştur. 29 Mayıs'ta hiçbir direnişle karşılaşmadan Tire'yi ele geçirdiler.³ Tire'den sonraki hedefleri Ödemişti. Fakat Ödemişte hiç tahmin etmedikleri bir direnişle karşılaştılar. Bu İzmir'e ayak bastıklarından beri Hasan Tahsin'in İnkısar'ı sonrası daha büyük bir meydan okuma idi. Batı Anadolu'da Yunan işgaline karşı silahlı etkin ve tamamen

1 İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, TTK Yayınevi, Ankara 1989, s.108.

2 BOA, DH.İ.UM.EK.521303, Kayış, s.51.

3 Mehmet Başaran, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tire*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 2000, s.33.

sivillerin katılımıyla oluşan ilk örgütlü yerel direniş Ödemiş'te gerçekleşmiştir. Sonunda Selanik'ten takviye ettiği güçlerle ancak 1 Haziran 1919'da Ödemiş'i girebildiler.⁴ Ödemiş direnişi Yunanlıların ilerleyişini durduramamış fakat işgalcileri tedirgin etmeye yetmişti. Yunanlıların Yukarı Küçük Menderes havzasındaki tüm çabaları 1921 yılına kadar sürdü. Türklerin çete savaşları, baskınları ve ondan sonraki akınlarında önemli ulaşım yollarını ele geçirmek ve bu yollar üzerinde teşkilatlanarak cephe kurmuş olan milisleri dağıtmak oldu. Lübbey'in işgali ve Halkapınar cephesinin dağılışı Yunanlıların (Dadbey) Günlüce üzerinden Salihli'ye giden ve antik çağda da önemli olan stratejik yolu ele geçirmelerini sağladığı gibi, Bozdağ cephesinin dağılışı ise, Birgi üzerinden Ödemiş, Salihli'ye bağlayan ikinci yolun Yunanlıların eline geçmesine neden oldu. Kaymakçı da cephenin bozulmasıyla ovidan doğuya uzanan Keles ve Alaşehir'e varan yolun denetimi Yunanlıların eline geçmesine sebep oldu. Öte yandan Aydın dağlarında Üçyol muharebesinin yitirilmesi ve Bademiye cephesinin dağılmasıyla Ödemiş'i Aydın'a bağlayan yol da Yunanlıların eline geçti. Kentin çevreye bağlantısı tamamen kesildi. Beydağ eteklerinin Yunanlılar tarafından tutulmasıyla Ödemiş'ten gelecek gönüllülerin ve muhacirlerin Nazilli yönüne gitmeleri engellenmiş oldu.

Ödemiş ovasında cephelerin dağılması ulusal direnişten başka cephelere çekilmesi, Batı Cephesinin kurulması, Yunanlılarla çarpışacak ciddi güçlerin Yukarı Küçük Menderes havzasında kalmaması, Yunanlıların General Milne Hattını aşarak Anadolu içlerine doğru genel saldırılarını yapmaları nedeniyle, Ödemiş yöresinde büyük Yunan birliklerinin de ayrılmasına neden oldu. Yalnızca önemli saydıkları noktalarda kurdukları karakollarda birer takıma yakın kuvvetler bulundurdular.

Baskın tipi yıpratma muharebelerinin yerini düzenli ve disiplinli Türk birliklerinin saldırı ve muharebeleri aldı. Yunanlılar Anadolu içinde 10 Ocak 1921'de İnönü'de, 1 Nisan 1921'de İnönü'de ikinci kez, 13 Eylül 1921'de Sakarya'da, 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar'da Türk ordusuna yenildiler. Anadolu'da 15 Mayıs 1919'da başlayan Yunan macerası İzmir'e doğru büyük bir çekilişe hatta kaçısa bıraktı.

4 Ayrıntıları ile Ödemiş direnişi için bkz: Alev Coşkun, *Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu, En Uzun 15 Gün Ödemiş Direnişi*, Cumhuriyet Kitapları, 5. Baskı, İstanbul 2007, s.221-286, Filiz Akın Özcan, Günver Güneş, " Mondros Mütarekesinden İlkurşun Savaşına Ödemiş'te Yaşanan Gelişmeler", DEÜ, AİİTE, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:19, Sayı:63, İzmir 2019, s.63-104, Ali Orhan İlkurşun'un anılarında da ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bkz; *Ödemişli Bir Özgürlük Savaşçısının Kaleminden İlk Kurşun ve Sonrası*, Ali Orhan İlkurşun'un Anıları, Yay Haz: Engin Berber, Taner Bulut, Tülay Gül, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayını No:4, Ödemiş 2013.

Yunan Ordusunun Küçük Menderes Vadisinden Çekilişi ve Bölgede Yaşanan Gelişmeler

Sakarya Savaşı'nın ardından Yunan askerleri ve yerli Rumlar arasında başlayan umutsuzluk havası Anadolu'yu terk ettikleri ana dek son bulmadı. Yunan birlikleri çekilirken olaylar kontrolden çıktı.⁵ Yunanlılar askeri yöntemlerle üstünlük sağlayamayacaklarını anlayınca çekildikleri alanları tahrip etme kararı almışlar ve en ağır şekilde uygulamışlardır. Türk ordusu önünden kaçan efzon askerleri yaşlı, kadın, çocuk demeden önüne geleni öldürmüşler, bazı yerlerde köyleri ateşe vermişler, yenilginin acısını yine savunmasız halktan çıkarmışlardır. Küçük Menderes Havzası da tahribatın yoğun bir şekilde yaşandığı bir bölge oldu. Çekilme sürecinde Yunan askerlerinin bazı yerli Rumların da yardımıyla planlı bir şekilde yaptığı katliam ve eziyetlerden Küçük Menderes bölgesindeki yerleşimlerden Ödemiş, Tire, Bayındır, Torbalı da payını almıştır.

Yunanlılar daha Büyük Taarruz öncesi 20-21 Ağustos 1922 tarihlerinde Balyambolu ve Kelas havalisindeki zeybek müfrezelerinin hareketlendiğini fark ettiklerinde Birgi'deki kuvvetlerinin bir kısmını alarak Ödemiş ve Kaymakçı'daki kuvvetlerini takviye ettiler. Ödemişteki Yunan kuvvetlerine kumanda eden Yarbay Fifis bir güvenlik boşluğu olduğu endişesi ile 18 yaşından büyük Rum erkeklerine asker elbisesi giydirip tüfek dağıtmıştı.⁶

Sakarya Savaşı ile başlayan çöküş adeta bütün Ege'yi sarsmış, işgal bölgesi yeniden şekillenmeye başlamıştı. Küçük ve Büyük Menderes havzalarından çekilen Yunan kuvvetleri ve Rumlar yolları üzerinde bulunan köyleri yakıyor, katliamlar yapıyor, ellerinde tutamadıkları topraklarda kalan ne varsa yıkıp harap ediyorlardı. Tren istasyonları kaçmaya çalışan Yunan askerleri ve yerli Rumlarla doluydu. Trene binemeyen kimseler ve dağ yollarına çıkıp İzmir'e ulaşmaya çalışan askerler av haline geliyordu. Ödemiş, Kiraz, Tire, Aydın yolları bir an önce tren istasyonlarına ulaşmaya çalışan insanlarla doluydu.⁷ Ödemişteki yerli Rumlar Türklerin kendilerinden intikam alacağı endişesi ile 1 Eylül 1922 tarihinden itibaren kasabadan ayrılmaya başladılar.⁸ Rumların kentten ayrılışından sonra Ödemiş'te yalnızca Yunan Taburu ile yerli Rum ve Ermeni çeteleri kalmıştır.⁹

5 Munis Armağan, *Bozmenderes'ten, Bozdağlar'a Kuva-yı Milliye*, Bilkar Matbaacılık, İzmir 2005, s. 351.

6 Halil Dural, *Ödemiş Tarihi*, Yay. Haz: Sabri Yetkin, Ödemiş Belediyesi Yayını, Ödemiş 2004, s.44.

7 Munis Armağan, *Bozmenderesten, Bozdağlara*, s. 351-352.

8 Türkmen Parlak, *İşgalden Kurtuluşa Yunan Ege'den Nasıl Gitti*, C.2, İzmir 1983, s. 257. 1922. Oysa Temmuz ayında Yunanlılar işgal ettikleri bölgelerde ayaklanmalara ve Türk Milli Kuvvetlerine karşı koymak için teşkilatını genişletmiş ve yerli Rumların da desteğini sağlayarak Ödemiş İşgal Bölge Komutanlığını kurarak, eğitim alayını da Ödemiş'e getirmiştir. *Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi*, C. 2, 6. Kısım, 2. Kitap, Ankara, 1968, s. 12

9 Günver Güneş, "Milli Mücadele'de Ödemiş", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1, Şubat 2003, Ankara 2003, s. 111.

Yunanlıların Birgi Baskını ve Birgi'yi Yakmaları

Yunan Ordusunun büyük kaçısa başladıkları günlerde askeri birliklerini Birgi'den çekerek, yerli Rumlardan oluşturdukları 15 kişilik bir birlik bırakmışlardı. Keles'ten Murat ve Nasuh Beyler 30 kişilik milis güçleri ile Birgi'ye geldiklerinde, Rum birliği ile çatışmaya girmiş, bunun üzerine Rum Birliği Birgi'nin batı yönünde çekilmeye başlamıştı. Türk milislerin Birgi'deki Rum mahallesinde yağmaya girişmeleri üzerine, Rum Birliği geri dönerek Birgi'de büyük bir katliama girişmişlerdir. 2 Eylül 1922 tarihinde Türk kuvvetleri Birgi'ye hücum etmiş ve çarşıda bulunan Yunan karakolunu basmıştır. Bu baskın sırasında çarşıda yangın çıkar.¹⁰ Yangını söndürmek için sokaklara çıkan Birgililer silahlanmış Rumlar tarafından öldürülür. Bu sırada Türklerin yaşadığı evleri yakan Rumlar, yanan evlerinden dışarı fırlayınca Yunanlılar ve Rumların ateşine hedef olurlar ve öldürülürler.¹¹ Türk Milislerin Hacı Hasan Köyü yönünde çekilmesi ile de Birgi'de ellerine geçirdikleri Türkleri öldürmeye başladılar. Bir yandan da Birgi'yi kundaklayıp yaktılar. Bu insan avından kurtulabilen halk Taşpazar Mezarlığı, Birgi deresi ve Hacı Hasan köyü yönünde çekildiler, Birgi'nin yanışını Hacı Hasan köyü tepelerinden izlediler.¹² Bu yangın ve katliamda 21'i kadın 63'ü erkek olmak üzere 84 Birgili hayatını kaybetmiştir.¹³ 1008 evin bulunduğu Birgi'de 500 ev yanmıştır. Birgi halkı gibi Yunanlıların ve Rumların mezaliminden kasabanın tarihi dokusu da zarar görmüştür.¹⁴ Hüseyin Rahmi Ünal'ın belirttiğine göre Birgi'nin yarından fazlası ve özellikle de küçük dere ile doğusundaki vadi arasında yer alan sırtın üzerinde kasabanın nüvesini oluşturan kesim yok olmuştur.¹⁵ Yangının Ulu Camii'ye ve Camii Kebir Mahallesi'ne ulaşmasına Kemer yaylasından gelen zeybek grubu ile Birgililer engel olmuşlar, yangının üst kesimlere sıçramasına fırsat vermeden yetişip söndürmüşlerdir.¹⁶ Birgi'de Yunanlılardan kalmış portatif

10 Behiç Galip Yavuz ve Halil Dural Birgi yangının gündüz çıktığını belirtirken, Engin Berber Birgi'de yaptığı sözlü tarih çalışmaları sırasında elde ettiği bilgilerden yangının gece 24.00 ile 01.00 arasında çıktığını ifade etmektedir. Engin Berber, *İzmir Yangını Hakkında Ön Rapor, Örnek Olay: Ödemiş- Birgi'nin Yakılması*, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayını:3, Ödemiş 2003, s.32-33.

11 Dural, a.g.e, s.45.

12 Rafet Mülazımoğlu, *Birgi (Pyrgion)*, Sobe Matbaası, İzmir 1976, s. 17-19, Behiç Galip Yavuz, *Ödemiş'in Tarihi*, Ödemiş 1998, s. 123, Engin Berber, *Birgi'nin Yakılması*, s. 34.

13 Munis Armağan Birgi yangını ve katliamında 50 kişinin yaşamını yitirdiğini belirtmekte bunlardan 33'ünün ismini paylaşmaktadır. Munis Armağan, *Bozdağlar'dan Bozenderes'e*, s. 296-297, 84 kişinin yaşamını yitirmiş olduğu bilgisinin kaynağı ise Halil Dural'dır. Diğer araştırmacılar Dural'dan aktarmış olmalıdırlar. Dural, a.g.e, s. 45, Firdevs Gümüşoğlu, *Birgi'de Toplumsal Yaşam ve Değişim*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2008, s. 85.

14 Gümüşoğlu, a.g.e, s. 85, Ülkü Altınoluk, *Geleneksel Kent Dokusu Birgi*, Ege Yayınları, İstanbul 2007, s. 23.

15 Birgi Cumhuriyetin ilk yıllarında o dönemin mimarisi ile yeniden inşa edilmiştir. Hüseyin Rahmi Ünal, *Birgi, Tarih, Tarihi Coğrafyası, Türk Dönemi Anıtları*, Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, Ankara 2001, s. 53.

16 Berber, *Birgi'nin Yakılması*, 34.

baraka ve oluklu çinko olmadığı için çatı örtüleri bulunmadığından bucak halkı Ödemiş'e göç ederek burada oluşturulmuş bulunan "Muhacereyn Komisyonu" eliyle iaşeleri temin edilmeye çalışılmıştır.¹⁷ Birgi'deki katliam ve yangın Rum topluluğunda sonunu hazırlamıştır. Türklerin intikam alacağı endişesiyle Birgi Rumları kasabayı tamamen boşaltmışlardır.¹⁸

Birgi'de yangınla birlikte Yunanlıların ve yerli Rumların yarattığı tahribat o denli büyüktü ki; Kurtuluştan 2 yıl sonra bile Birgi'nin başta barınma olmak üzere sorunlarının hiçbiri çözüme kavuşturulamamıştı. Ahenk gazetesi yazarlarının 1924 yılı Ağustos ayında kasabaya yaptıkları ziyaret sırasında tanıklıkları dehşet vericidir. Nalbandoğlu Mahmud Hıfzı gördükleri manzarayı Pompei harabelerine benzetmişti. Belediye Başkanı Salih Vecdi¹⁹ dahil halk çardaklarda yaşıyordu. Bataklıklar nedeniyle sıtma kasabada kol geziyordu. Halkın büyük bir kısmı dağılmış Birgi çok az kişinin yaşadığı virane bir yere dönmüştü.²⁰ Mehmet Şevki aynı tarihlerde Birgi halkının yoksulluğuna işaret etmiş, kasaba halkının elinde ne var ne yok kaybettiğini hiç olmazsa Ermeni emvalinin Birgililere dağıtılması gerektiğini belirtmiştir.²¹

Tıpkı Birgi gibi Yunan Ordusunun çekilirken Küçük Menderes havzasında yakmış olduğu yerleşimler İzmir Valiliğinin I. Ordu Komutanına gönderdiği raporunda belirtilmiştir. Bu yerleşimler Ödemiş'te Bengi, Balabanlı, Tire'nin Arapdere, Palamut, Toparlar, Tekfur, Bozköy, Topalak, Yemişler, Ortaköy, Dereli, Çiniyeri, Çobanköy, Hasaıçavuşlar, Hisarlık, Kızılca, Gedik, Arappınarı, Bağcıboğazı, Torbalı merkezi, Ahmetli, Çaybaşı, Kuşçuburun, Bayındır da da Sarıyurt, Burgaz, Çenikler köyleri idi.²²

Ödemiş Kaymakamlığının, Ödemiş'te meydana gelen hasar, yangın ve yıkıntılar nedeniyle açıkta kalan halkın barındırılabilmesi ve hasarın onarımı için Garp Cephesi Komutanlığına vermiş olduğu raporda Ödemiş'te 2060 ev, 28 camii ve mescit, 4 okul, 2 hükümet konağı, 6 medrese ve 10 salhane, 3 iaşe ambarı, 500 bağ ve bahçe kulübeleri ile 479 dükkân ve mağazanın yakılmış olduğu kaydedilmiştir.²³ Aynı raporda Ödemiş ve çevresinde en çok zulme uğrayan beldenin Birgi olduğu, Birgi halkının kasaba da barınacak bir yeri olmadığı için göç ettiğini, kasaba da kalanlarında zor koşullarda yaşamlarını sürdürdüğü belirtilmiştir. Kalan az sayıda kişinin de iaşeleri Muhacereyn

17 Birgi'de oluşan tahribatın tamiri için 500 ameleye ihtiyaç olduğu resmi yazışmalarda belirtilmiştir. ATASE Arş, Kl.1816, Ds.341, Fh. 8-4, Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımını Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, II. Cilt, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayını, Ankara 1994, s.174.

18 Ünal, *a.g.e.*, s.53.

19 Salih Vecdi Bey için bkz; Nilgün Nurhan Kara, "Birgili Salih Vecdi Bey'in Milli Mücadele Günlerine Dair Hatıra Defteri", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.12, Sayı:62, Yıl:2019, s.341-246.

20 Nalbandoğlu Mahmud Hıfzı, " Birgi İntibaları", *Ahenk*, 10 Ağustos 1924.

21 Mehmet Şevki, " Birgi ve Birgililer", *Ahenk*, 29 Ağustos 1924.

22 ATASE, Kl.1948, Ds.258, Fh.24-1.

23 ATASE, Kl. 1816, Ds.341, Fh.8-4.

Komisyonu tarafından karşılanmaktadır. Birgi’de halkın barınma sorununun ortadan kaldırılması için öncelikle inşaat usta ve yapıcılarının temin edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.²⁴

Kaymakamlığın verdiği bu sayısal verilere karşın Maliye Vekili Hasan Bey’in TBMM’de Yunan işgalinin yarattığı tahribatla ilgili beyanatında Ödemişle ilgili bölümde Ödemiş’in Yunan işgalinde gördüğü zararın tespit edilemediğini kaydetmiştir.²⁵

Yunanlıların ve Yerli Rumların Küçük Menderes Havzasından Kaçışı, Ödemiş, Tire, Bayındır, Torbalı’nın Kurtuluşu

Ağustos sonu ve Eylül ayı başı Ödemiş’te yaşayan Türkler ve Rumlar için tedirgin bir bekleyiş süreci idi. Ödemiş’teki yerli Rumların tehditleri korkunçtu. Türkleri fırınlarda yakmak, insan kellesi kızartmakla korku salıyorlardı.²⁶

2 Eylül günü Ödemiş’te Şerif ağa hanında bulunan atların tepinip huysuzlanması ile ipleri boşalmış hanın kapısını kırarak Ödemiş sokaklarında başıboş şekilde dolaşmaya başlamışlardı. Yunan askerleri başıboş atları Türk süvarileri ve zeybek akıncıları zannetmiş büyük panik yaşamışlardı.²⁷

1922 yılının 3 Eylül günü Yunanlılar, Ödemiş’i yakmak için hazırlık yapmışlar, kentin güney yönüne 20 civarında gaz tenekesi koymuşlardı. Fakat Rum papazı, Müftü Hacı Hüseyin Efendi’ye bunu haber verince alınan önlemler sonucu planladıkları olayı gerçekleştiremediler.²⁸ Aynı gün yerli Rumlar ve Yunanlılar Ödemiş çevresindeki köyleri yakarak kadın ve erkekleri öldürerek panik halinde kaçıyorlardı. Adagide’deki Yunan taburu 1 Eylül’de Bademiye’deki Yunan birliği ile birleşip, kendilerine Adagide’den katılan yerli Rum aileleri ve ağırlıkları ile birlikte 2 Eylül 1922’de Adagideyi boşaltmaya başladı.²⁹ Yunanlıların Adagide’yi boşaltmasında bölgede bulunan 50. Alay, 2. Tabur, 2. Bölük Komutanı Üsteğmen İbrahim Ethem Bey’in izlediği stratejinin etkisi büyük olmuştur. Üsteğmen İbrahim Ethem Bey Yunanlılara Türk Ordusunun Adagide’ye gelmekte olduğu ve bir an önce bölgeyi boşaltmaları yönündeki

24 Yalazan, a. g. e, c. 2, s. 173-174; *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl. 41, S. 93, Ocak 1992, Ankara 1992, s. 193

25 *Anadolu’da Yunan Zulüm Ve Vahşeti*, Anadolu’da Yunan Fecayininin Tafsilatı 2. Kısım, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1338, s.63, Matbuat Müdüriyet Umumiyesince Vesaik-i Resmîyeye Müsteniden Kalem Alınmış Garbi Anadolu’daki Son Yunan Fecaiine Aid Risale.

26 Mustafa Erdal, *Beşikçioğlu Mustafa Erdal’dan Hatırat*, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi Ve Müzesi Yayını No:12, Ödemiş 2018, s. 34-35.

27 Behiç Galip Yavuz, *Bir Kentin Kurtuluşu*, Öncesi, Sonrası ve Önemi, II. Baskı, Ödemiş 2012, s.34.

28 Yavuz, *Bir Kentin Kurtuluşu*, s. 33.

29 Adagide’de bugün Cumhuriyet Mahallesi olarak bilinen mahalle Rum mahallesi idi. Erdal, a.g.e, s.35, Behiç Galip Yavuz, *Potamia (Bademli) Ortaçağ’ın Önemli Bir Pazaryeri*, Ödemiş 2015, s.66.

ülmatomu ve bunun yanında dağlarda meşaleler yakarak sanki çevrelerinin kuşatılmış olduğu izlenimini yaratması etkili olmuştur.³⁰ Konvoy'un bir ucu Adagide'de, diğer ucu ise kuzeydeki Küçük Menderes Irmağı üzerindeki Adagide Köprüsü'ne ulaşmıştı. Türkler Yunanlıların bu perişan durumunu son anda bir toplu soykırıma, katliama uğramamak için çekildikleri dağlardan, tepelerden izlediler.³¹ Adagide'den kaçan Yunanlıların durumları Ödemiş'te de büyük bir gerilime neden oldu.³² Ödemiş'teki Yunan Bölge Komutanı bir Türk Birliğinin yöreye gelmesinden tedirgin olup durumu Başkomutanlık Karargâhına bildirmiş, dağınık birliklerin Ödemiş ve Bayındır'da toplanmasını önermişti.³³ Ancak kendi derdine düşen Genel Karargâh Ödemiş'ten gelen bu isteğe cevap bile vermedi.³⁴

Türk Ordusunun Büyük Taarruz'dan sonra Yunanlıları takip harekâtı başlayınca Balyambolu (Beydağ) yöresi de hareketlendi. Kaçış burada da hızlandı. Ancak Türk birlikleri bir yandan Alaşehir-Kiraz yönünden gelerek Ödemiş istikametinde ilerledikleri için; diğer yandan Denizli yönünden gelerek Nazilli-Sinekçiler-Ovacık Yaylası-Bıçakçı-Adagide-Gereli-Tire yolunu takip ettiklerinden Balyambolu'ya uğramamışlardı. Kelas'da (Kiraz) bulunan Yunanlıların bir bölümü, fırkanın üzerlerine geldiğini haber alarak, Ödemiş istikametinde geri çekilmiştir. Geri çekilen bu birlikten bir müfreze yolunu şaşırarak ve Küçük Menderes'i takip ederek Balyambolu'ya çok yakın bir yer olan Tokatbaşı adlı yerde Zeybek Zülamoğlu çetesi tarafından görülüp teslim alınarak Balyambolu'ya getirilmiştir. Yunanlılar Balyambolu'nun bir kısmını ateşe vermişler, Yangın küçük olduğu için kendiliğinden sönmüştür. Yangını Yunanlıların gidişi olarak gören halk köye döndüklerinde Yunanlıların köyü boşalttığına tanık olmuştur. Yunanlılar 2 Eylül 1922 günü Balyambolu'yu terk etmişlerdir.³⁵

Beydağ ve Adagide'yi boşaltan Yunanlılar hızla Ödemiş'e doğru yöneldiler. 3 Eylül günü akşama doğru Yunan askerleri istasyona gelerek trene bindiler ve yerli Rumların çoğunu orada çaresiz bırakarak Yunan komutanı Fifi'nin verdiği emirle tren hareket etti.³⁶ Trenle kaçan kimi Yunan askerinden bazıları Meyhane Boğazındaki dükkanları ve evleri yakmışlardır.³⁷

Dönemin tanıklarından Ödemiş'in Zeytinlik köyünden Muammer Dalgın Ödemiş'in yerli Rumlar ve Yunan askerleri tarafından yağma edildiğini, Türklerin intikam

30 İbrahim Ethem Boylu, "İşgalden Kurtuluşa", *Ödemiş Gazetesi*, 2 Eylül 1949.

31 Behiç Gelip Yavuz, *Ovakent, Adagide, Coğrafi, Kültürel ve Tarihi Çevre*, Ödemiş 2013, s.177.

32 İbrahim Ethem Boylu "İşgalden Kurtuluşa", *Ödemiş Gazetesi*, 2 Eylül 1949, Güneş, "Milli Mücadele'de Ödemiş", s. 111.

33 Parlak, *Yunan Ege'den Nasıl Gitti*, s. 257; Güneş, "Milli Mücadele'de Ödemiş", s. 112.

34 Bu arada Bozdağ'dan işitilen silah sesleriyle telaşa kapılan Yunanlılar birliklerini Bayındıra sevk etmek durumunda kaldılar. *Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruzda Takip Harekati*, C.2, Kısım:6, 3, Kitap, Ankara 1969, s.98.

35 Mestan Yapıcı, *Beydağ, Balyambolu, Palaipolis*, İzmir 1995, s. 312-316.

36 Yavuz, *Ödemiş Tarihi*, s. 131

37 Yavuz, *Bir Kentin Kurtuluşu*, s.34.

alacakları korkusuyla çaldıkları bütün eşyaları bırakarak tıklım tıklım doldurdukları trenle kaçtıklarını, trene alınmayan kimi Rumların trenin önüne yattıklarını sözlü tarih çalışmasında Pelin Böke'ye anlatmıştır.³⁸

3 Eylül 1922 gece yarısı "Yunanlılar gitti" diye Küçük Cami minaresinden sela verilerek halka duyuruldu. Ödemişliler sevinçle evlerinden dışarı çıktılar. Geceleyin Birgi yönünden gelen Yağarlı Murat efe, Ozanköylü Nasuh efe, Umurcalı ese efe, Şemşilerli Mustafa efe ve zeybekler Ödemiş'i ele geçirdiler.³⁹ 5 Eylül günü Yörük Ali Efe ve emrindeki zeybek müfrezesi Keles(Kiraz)'e girdiği zaman her tarafa bayraklar asılmıştı. Yörük Ali Efe birliği Ödemiş'e doğru giderken yolda köylüler davul ve zurnalarla önlerini keserek koçlar kurban ediyorlardı. Zaferin sevinci Küçük Menderes'in her yanını sarmıştı. Yörük Ali Efe müfrezesi aynı gün Ödemiş'e girmişlerdir.⁴⁰ Efe müfrezesini Belediye önüne dizerek halka balkondan bir konuşma yapmış, Ödemişliler Efe'yi işgalden kurtulmanın verdiği sevinç ve coşku ile çılgın bir şekilde alkışlamışlardır.⁴¹ Yörük Ali Efe'ye Kurmay Vasıf Bey ile birlikte Tire'nin işgali görevi verildiğinden Efe ve müfrezesi yola çıktılar. Yörük Ali Efe Ödemiş'ten yola çıkarken Ödemiş'in zenginleri kendisine yemek vermiş, yemeği yarıda bırakarak kendisine verilen görev gereği önce Tire'ye ardından Torbalı'ya doğru hareket etmiştir.⁴² Efe ve Zeybek gruplarının varlığı düzenli askeri birlikler Ödemiş'e gelinceye kadar kasabada asayişin sağlanmasında oldukça etkili olmuşlar, halkın Rum evlerindeki talanını durdurmuşlardır.⁴³

Bu arada cephe ve ordu kumandanlığı her yerde 3. Süvari Tümenini aramaktaydı.⁴⁴ 1. Ordu ve Batı Cephesi Komutanlıkları, 3. Süvari Tümeninin 27-28 Ağustos 1922 gecesi yazdığı rapordan başka tümenden hiçbir haber ve bilgi alamamışlardı. Tümenin nerde olduğunu ve ne yaptığını bilmiyorlardı. 1. ordu

38 8 Mayıs 1999 tarihli Ödemiş'teki görüşmeden, Pelin Böke, *İzmir 1919-1922 Tanıklıklar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2006, s. 204.

39 Yavuz, *Bir Kentin Kurtuluşu*, s. 34, Cumhuriyet mahallesindeki Kurtuluş Caddesi ve Kurtuluş Meydanı bulunmaktadır. Bunlardan Kurtuluş Meydanının adı 'Ödemiş Kurtuluş Meydanı' olarak değiştirildi. Bkz; Gülin Özçelik, "Ödemiş İlçesinde Mahalle, Sokak, Cadde, Bulvar, Meydan Adları, Şehrsel Toponimik Özellikler", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5 İzmir 2017, s. 30.

40 Yörük Ali Efe Kuva-yı Milliye tasfiye edildikten sonra Milli Ordunun izniyle Yenipazar'da akıncı müfrezesi olarak cephe gerisinde faaliyet göstermiştir. Büyük Taarruz sırasında göreve davet edilmiştir. 3. Süvari Fırkası emrinde Buldan'dan Küçük Menderes bölgesine doğru hareket etmiştir. Bkz: Şükrü Oğuz Alpkaya, *Yörük Ali Efe*, Derleyen: Atilla Oral, Demkar Yayınevi, İstanbul 2009, s. 442-443, Fatih Özkurt, *Milli Mücadele'nin Gizli Kahramanı Yörük Ali Efe*, Kronik Yayınları, İstanbul 2019, s. 182, Yörük Ali Efe'nin akıncı müfrezesi olarak 1921 yılındaki faaliyetleri ile ilgili bkz: Günver Güneş, "1921 Yılında Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe Arşiv Belgelerinde Cephe Gerisi Faaliyetleri", *Milli Mücadele 1921*, Edit: İbrahim Bozkurt-Umut Karabulut, Nobel Yayınları, Ankara 2021, s.199-232.

41 Yavuz, *Ödemiş Tarihi*, s. 131-132

42 Böke, *a.g.e.*, s.183, 8 Mayıs 1999'da Ödemiş Seyrekli Köyü'nden Recep Yılmaz ile yapılan görüşmeden.

43 Yavuz, *Bir Kentin Kurtuluşu*, s.34.

44 Parlak, *a.g.e.*, s. 300

Komutanı, 1. ve 2. Kolordularla Menderes Bölge Komutanlığı'na: "demiryolu kuzey ve güneyinde bu tümenin aranmasını ve halktan da sorularak yerinin öğrenilip orduya bildirilmesini, tümende ordunun sol yanında mevki alması gerektiği bilgisinin ulaştırılmasını" emretmişti. Ancak tümen bulunamadığı için bu emrin iletilmesi mümkün olmadı.⁴⁵ Tümen ise 3 Eylül akşamı Tombullu-Taşlıyatağı bölgesinden 15 km. kuzeybatıya yürüyerek Elbi köyünün kuzeyindeki Teke Yaylası'na giderek⁴⁶ buradan hareketle gece yarısı Kiraz'a geldi ve 4 Eylül gününü burada istirahatla geçirdi.⁴⁷ 1.nci Ordu Komutanlığı Menderes Bölge Komutanlığına 5 Eylül 1922'de verdiği ikinci bir emirde de; "Nazilli'yi işgal ile Ödemiş istikametine ilerlenmesini" istemişti.⁴⁸

Kelasta (Kiraz) çok fazla kalmayan Tümen Ödemiş'e doğru yöneldi. Tümen Komutanı Çolak İbrahim bey öğle vakti saat 13.00'de Ödemiş'e ulaştı.⁴⁹ Ödemiş'te Adliye önünde Razloklu Kasap Yusuf, Çolak İbrahim Bey için bir dana kurban etti. İbrahim Bey Ödemiş halkına bir konuşma yapmış ve "Kaçamayan Rumları bir daha Ödemiş'te görmek istemediğini ve kendisinin kimseden emir almadığını" belirtmiştir. Ödemiş'te kaçmaya fırsat bulamayan yerli Rumlar kilise bahçesine toplanmışlardı. Yerli Rumlar güvenlikleri sağlanarak Bayındır tarafına yollandı.

Çolak İbrahim Bey'in Ödemiş'e girince kasabayı boş buldu. Bunun elbette nedenleri vardı. Yunanlılar işgal süresince sivil halka birçok zulüm yaptığından Müslüman halkın bir bölümü ya kenti terk etmiş ya da zorla kaçırılmıştı. Boşaltılan evlere ise yerli Rumlar yerleşmişlerdi. Ancak yerli Rumlar birçok yede olduğu gibi Sakarya ve Büyük Taarruz'dan sonra cephelerde bozgunun başlaması üzerine tedirgin olup korkuya düşmüşler ve önce küçük gruplar, sonra da büyük topluluklar halinde kasabayı terk etmişlerdi.⁵⁰ Kasabayı terk edenler yalnızca yerli Rumlar değildi. İşgal döneminde Yunanlılarla işbirliği yapanlarda Ödemiş'ten ayrılıp Yunanlılarla birlikte kaçtılar. Ali Orhan İlkurşun anılarında Ekmekçinin Rıfat'ın Atina'ya kaçtığını, Hadımlı Lütfi Hoca'nın bazı

45 TİH, *Büyük Taarruz*, C:II, Kısım 6, III. Kitap, s. 92.

46 TİH, *Büyük Taarruz*, C:II, Kısım 6, III. Kitap 3, s. 75.

47 Parlak, *a.g.e.*, s. 300

48 ATASE Arş, Kl. 1904, Ds. 98, Fh. 1-203, 1-206.

49 Burada tanıkların ifadesinde ve kaynakların anlattıklarında bir zıtlık vardır. Yavuz, *Ödemiş Tarihi*, s. 132'de Çolak İbrahim Bey'in Ödemiş'e 6 Eylül günü geldiğini yazarken, Parlak, *a.g.e.*, s. 300'de 5 Eylül günü geldiğini yazmıştır. Böke, *a.g.e.*, s.183'te 8 Mayıs 1999'da Ödemiş Seyrekli Köyü'nden Recep Yılmaz ile yapılan görüşmede ise Yörük Ali Efe ve Çolak İbrahim Bey'in 3 Eylül'de aynı gün geldikleri yazılmaktadır. Böke'nin eserinde tanıklık eden kimsenin verdiği tarih yanlıştır. Bu tarih Yunanlıların Ödemiş'ten ayrılma tarihidir. Efe ve zeybeklerin Ödemiş'e girişi 5 Eylül'dür. Çolak İbrahim bey komutasındaki birlikler, akıncı müfrezelerinden sonra Ödemiş'e gelmişlerdir.

50 Parlak, *a.g.e.*, s. 300-301; Böke, *a.g.e.*, s. 183, 28 Mayıs 1919'da Ödemiş Kaymakamını ziyaret eden Rum ve Ermeni Cemaatlerinden oluşan heyette yer alan Ödemiş Kaymakamına karşı tehditkar bir ifade kullanan Rum Papaz Tahir Özerk'in anılarında belirtildiği kadarıyla Ödemiş'in kurtuluşu sırasında kasabaya ilk giren askerler tarafından idam edilmiştir. Nurer Uğurlu, *Çerkez Ethem Kuvvetleri, Kuva-yı Seyyare*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2007, s.148, Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C.VI, Baha Matbaası, İstanbul 1968, s.1899.

itibarlı kişilerin yardımı ile idam cezasından kurtulduğunu, Muallim Meyzinin Ahmet ile Sabuncu İsmail'in halkın ihbarı üzerine Ödemiş'e giren askerler tarafından yakalanıp idam edildiklerini kaydetmiştir.⁵¹

Yüzbaşı İbrahim Ethem (Boylu) Bey Türk Askeri Birlikleri Ödemiş gelmeden Ödemiş kasabasında asayışı ve güvenliği sağlamıştı.⁵² Bu nedenle Ödemiş'e sorumlu memurlar gönderilinceye kadar İbrahim Ethem Bey Ödemiş'te bırakılmış, Çolak İbrahim Bey de Tire-Torbali yönüne doğru yola çıkarak geldiği gün Ödemiş'ten ayrılmıştır.⁵³

8 Eylül 1922 tarihli resmi tebliğde Ödemiş'in kurtuluşu Hâkimiyet-i Milliye gazetesi vasıtasıyla halka duyurulmuştur.⁵⁴ İkdâm gazetesi de 8 Eylül tarihli nüshasında Türk kuvvetlerinin Ödemiş'i ele geçirdiklerini ve böylelikle İzmir'e 30 kilometre yaklaştıklarını yazıyordu.⁵⁵ Vakit gazetesi ise Ödemiş'in 5 Eylül'de kurtarıldığını 7 Eylül'de de bir süvari kuvvetinin İzmir'e doğru gelen kemâl-i süratle ilerlemekte olduğunu kaydetmiştir.⁵⁶

51 *Ödemişli Bir Özgürlük Savaşçısının Kaleminden İlk Kurşun ve Sonrası, Ali Orhan İlkurşun'un Anıları*, Yay Haz: Engin Berber, Taner Bulut, Tülay Gül, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayını No:4, Ödemiş 2013, s.107.,

52 İbrahim Ethem Boylu, "İşgalden Kurtuluşa", *Ödemiş Gazetesi*, 2 Eylül 1949.

53 Haili İbrahim Çolak 1880 yılında Bursa'nın Şeker Hoca Mahallesi'nde doğdu. 1944 yılında hayatını kaybetmiştir. Bursa Askerî Rüşdiyesi'nin ardından, Işıklar Askerî İdadisi'ni bitirmiş 2 Şubat 1901'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Ordu'nun çeşitli kademelerinde görev yapmış, II. Meşrutiyetin ilanı sırasındaki olaylarda sağ elinin parmaklarından yaralanarak çolak kalmıştır. 1908 yılındaki bu olay nedeniyle ilk önceleri lakap ve daha sonra soyadı olarak "çolak"ı kullandı. Osmanlı Devleti'nde Birinci Dünya Savaşı seferberliğinin ilan edilmesiyle birlikte Teşkilât-ı Mahsusa'da görev alarak Bulgaristan bölgesinde Sırplarla mücadele etti. 10 Mayıs 1917'de 6. dereceden harp malulü olarak binbaşı rütbesindeyken emekliye sevk edildi. Bir süre kereste ticaretiyle ilgilendi. Teşkilat-ı Mahsusa'daki bağlantıları devam etmekle birlikte, Mondros Mütarekesi sonrasında faaliyete geçen Karakol Cemiyeti'nde de görev aldı. Anadolu'ya geçerek doğrudan Millî Mücadele'ye katılmak amacıyla 9 Nisan 1920'de İstanbul'dan ayrıldı. Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleri doğrultusunda Bolu ve Sakarya civarındaki isyan hareketlerini bastırmakla görevlendirildi. Düzce ve Yozgat İsyanlarının bastırılmasının tüm safhalarında büyük gayret ve yararlılıklar gösterdi. Kuva-yı Milliye'nin düzenli birliklere geçişi sürecinde, müfrezesi takviye edilerek 3. Süvari Fırkası adını aldı. Fırka komutanı olarak II. İnönü, Kütahya, Eskişehir, Sakarya Meydan Muharebeleri ve Büyük Taarruz'da görev aldı. Muharebelerde gösterdiği başarıları nedeniyle fevkaladeden 12 Eylül 1921'de kaymakamlık (yarbaylık), 12 Eylül 1922'de miralaylık (albaylık) rütbesine terfi etti. İstiklal Harbinde gösterdiği gayret ve fedakârlıklarına binaen Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası ile taltif edildi. Fırkasının lağvedilmesi üzerine kendi isteğiyle emekliliğini talep ederek 17 Aralık 1922 itibarıyla ikinci defa emekli oldu. 1927, 1931 ve 1935 yılında yapılan seçimlerde Bilecik'ten milletvekili olarak seçilerek TBMM'nin 3., 4., ve 5. Dönem Meclislerinde bulundu. 24 Şubat 1944 günü, 64 yaşında vefat etti. *MSB Arşiv Müdürlüğü*, Albay Halil İbrahim Çolak (1316-157) Subay Şahsi Dosyası, *MSB Arşiv Müdürlüğü*, Albay Halil İbrahim Çolak (1316-157) Emeklilik İşlem Dosyası. *TBMM Arşivi*, 2. Dönem Ertuğrul Mebusu İbrahim Bey Tercümeihali; 3.,4, ve 5. Dönem Bilecik Mebusu İbrahim Çolak Tercümeihal Dosyaları

54 İnegöl, Sındırgı, Bigadiç, Turgutlu, Ödemiş'in Gaddar Düşmandan İstirdadı", *Hakimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1922.

55 *İkdâm*, 8 Eylül 1922, Öyle ki 8 Eylül 1922 günü nizami bir süvari birliğinin Ödemiş'e girdiği sözlü anlatılarda da ifade edilmiştir. Binbaşı Bedri Bey birliği ile Ödemiş'e girmiş kasabada yağmaya karşı sert önlemler aldıktan sonra İzmir yönüne doğru hareket etmiştir. Yavuz, *Bir Kentin Kurtuluşu*, s. 36.

56 *Vakit*, 7 Eylül 1922.

Çolak İbrahim Bey Ödemiş'ten ayrıldıktan sonra birkaç köylüden aldığı bilgiler üzerine iki süvari bölüğü ve bir ağır makineli tüfek takımından oluşturduğu müfrezeyle saat 17.00'de Tire'ye, tümenin diğer birliklerini de saat 20.00 sularında Bayındır'a göndermişti. Ne var ki bu tümen Derebaşı köyüne gelecek ve Bayındır harekâtını 6 Eylül gününe bırakacaktır. Tümen 5-6 Eylül gecesini geçirirken Yunanlıların yakmış olduğu ova köylerinde hala dumanlar yükselmektedir.⁵⁷ Amerikan gazeteleri kaçan Yunanlıların Ödemiş ve Tire'yi ateşe verdiğini yanlış bir şekilde yazmışlardır.⁵⁸

Küçük Menderes Irmağı'na yakın bir yerde bulunan Derebaşı köyü civarında geceleyen Çolak İbrahim'in 3. Süvari Tümeni 6 Eylül sabahı saat 05.00'de Bayındır yönüne hareket etmişti. Köylüler Çolak İbrahim'e, efe ve zeybeklerin kaçırdığı Yunanlıların Bayındır'da toplandığını söylemişlerdi. Bu olay doğrudu ancak Çolak İbrahim Bey'in Ödemiş'e girdiği sıralarda Bayındır'ı çoktan terk edip Torbalı'nın Çaybaşı ile Arslanlar arasında bir hat oluşturmuşlardı. Önceleri bu durumdan haberdar olmayan Çolak İbrahim Bey, şimdi Yunanlıların toplandığını zannettiği Bayındır'a bir baskın yapacaktı. Saat 11.00'de İbrahim Bey, Bayındır'a girdi. İlk tedbir olarak hemen Bayındır'ın batısı ve güneyine keşif kolları göndermiş, Yunanlıların gitmiş olduğunu öğrendiği Tire'den de bir gece önce gönderdiği müfrezesini çekmişti. Ancak İbrahim Bey, buradan hemen Torbalıya geçmesi gerekirken bunu yapmadı.⁵⁹ Çolak İbrahim Bey Torbalı'nın 2 km. doğusunda Petrek çayı batı yamaçlarında Yunanlıların savunma mevzilerinde oldukları ve karşılarında 200 kadar gönüllü efenin müsademe ettiğini, İzmir demiryolu nakliyatının devamda olduğunu öğrendiği halde tümeni harekete geçirmede. Karargâh, batarya, tahrip müfrezesi kasaba içinde, 28. Süvari Alayı Bayındır'ın 4 km. batısındaki Fırın köyünde, 27. Süvari Alayı Bayındır'ın batı kenarında gecelediler.⁶⁰

Yunan askerleri Bayındır'ı boşalttığı gün Köy Muhtarı Hüseyin'in (Cansız) eline bulunması gereken kişilerin listesini vermiş, Çırpı ve Arıkbaşından toplanan köylüler Çırpı karakolu önündeki eski bir depoya doldurulmuşlar buradan kaçabilenler hariç 18 kişi yanarak yaşamını yitirmiştir.⁶¹

İzmir Valiliğinden I. Ordu Komutanlığına gönderilen bir telgrafta Yunanlıların Bayındır'ı terk ederken Sarıyurt, Burgaz ve Çenikler köylerini yaktıkları bu köylerde 25 evin tamamen yanmış olduğu kaydedilmiştir.⁶²

57 Parlak, *a.g.e.*, s. 300-301

58 Bu haber büyük olasılık çevre köylerle ilgili olmalıdır. Ödemiş ve Tire kasabaları yangından kurtulmuşlardır. *Evening Star*, 8 Eylül 1922 ve *The New York Times*, 8 Eylül 1922.

59 Parlak, *a.g.e.*, s. 306.

60 *TİH, Büyük Taarruz*, c. 2, Kısım 6, Kitap 3, s. 98

61 Günver Güneş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bayındır", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı:4, İzmir 2016, s.96, Yunanlılar tarafından öldürülmüş olan 18 kişi için arıkbaşı çırpıköy arasında Tren İstasyonunun karşısına şehitler anıtı yapılmıştır. Armağan, *Bozmenderesten Bozdağlara*, s.303-304.

62 Filiz Akın Özcan, *Milli Mücadele'de Küçük Menderes Havzası 1919-1923*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Aydın 2009, s.191

Aslında Küçük Menderes vadisindeki Yunan mezaliminin Büyük Taarruz öncesi bütün şiddetiyle kendini gösterdiğini İtalyan arşiv belgelerinden de öğreniyoruz. 18 Temmuz 1922 tarihli İzmir Başkonsolosu Senni'den İstanbul da ki İtalya Büyükelçiliğine yazılan telgrafta Torbalı'nın bir köyünde çetecilik iddiasıyla 18 kişinin dövüldüğü, Armudlu ve Tahtacı köylerinde genç kızların Yunan askerlerince kaçırıldığı ve hunharca ırzlarına geçildiği, Ödemiş Karaköy de halkın yakılmak için cami de toplandığı, caminin tahrip edildiği, evlerinin yağmalanıp yakıldığı, Ödemiş Bademiye, Adagide, Kazganlı ve Yıkıklar köylerinin ateşe verildiği, halkın kayıp olduğu bildirilmiştir.⁶³

3. Süvari Tümeni Alaşehir'in 20 km kadar güneyindeki Tekke yaylasından Kiraz'a inerek önce 3 Eylül'de Ödemiş'i, 4 Eylül'de de Tire'ye hakim olmuştur.⁶⁴ Yunanlıların ayrıldığında bıraktığı Tire işgal ettikleri tarihteki Tire değildi. Resmi raporlarda 3 mektep, 1 cami, 91 han ve 1 mağaza tahrip edilmiştir.⁶⁵

İşgal yıllarına dair anılarını yazmış olan Tireli Rum Plutarkhos Dullis "1922 yılı Ağustos'u Yunanlılar ve yerli Rumlar için sonun başlangıcı olmuştur" diyerek aslında Yunanlıların Küçük Asya macerasını özetlemiştir.⁶⁶

İşgal yılları boyunca Bayındır, Tire ve Ödemiş'te hatırı sayılır bir Rum nüfus bulunuyordu.⁶⁷ Tire'de de Rumların durumu Ödemiş'te olduğundan farklı değildi. Yaptıklarının doğuracağı sonuçları bilen Yunanlılar ve Rumlar arkalarında ne bıraktıklarına bile bakmadan sadece canlarını kurtarmak için çabalıyorlardı. Yunan askerlerine Kesercizade Çiftliğinde toplanma emri verilmişti. Dağdan, ovadan binlerce Yunan askeri çiftliğe akın etmişti. Dağdaki Yunan askeri bilinçsiz bir şekilde köyleri yakıyor, önlerine çıkan Türkleri katlederek kaçıyorlardı.⁶⁸ O arada Kesercizade Çiftliği Türk milisleri tarafından basılarak ele geçirilmişti. Yunan askerleri ve Rumlar bu haberi aldıklarında bir an önce trene yetişip, İzmir'e ulaşma telaşı ve paniği yaşadılar. Panik o kadar büyüktü ki trenlerde yer bulmak pek mümkün olmamıştır. Demiryolu hattının Ödemiş'e kadar uzanması, Ödemiş'teki kaçış'ın Tire'den önce başlaması Yunan askerleri ve yerli Rumlar için İzmir'e ulaşmayı güçleştirmişti. Trenler salkım saçak gidip geldiği halde, Ödemiş- Bayındır hattı adeta kilitlenmişti.

63 Mevlüt Çelebi, *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)*, ATAM Yayını, Ankara 2010, s.49-50.

64 *Ahenk*, 16 Eylül 1340, İlk kurtuluş törenleri Tire'de tartışma içinde geçmiş kutlamanın 4 Eylül ile 6 Eylül tarihleri arasında kararsızlık yaşanmış, ardından 4 Eylül'de karar kılınmıştır. 1924 sonrası kutlamalar 4 Eylül tarihinde yapılmaya başlanmıştır. Başaran, *a.g.e*, s.47.

65 *Anadolu'da Yunan Zulmü ve Vahşeti*, Cilt:II, Ankara 1338, s.122, Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s.136, Mehmet Hocaoğlu, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, Berekat Yayınevi, İstanbul 1985, s. 194.

66 Plutarkhos Dulis anılardan naklen bkz: Munis Armağan, *Bizans'ın Tire'de Son Yüzyılı, Tire Rumları*, Efe Ofset, Ödemiş 2015, s. 139.

67 XX. Başlarında Küçük Menderes Havzasındaki Rum nüfus için bkz; Ari Çokona, *20. Yı Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri*, 2. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul 2017, s.288-290.

68 Armağan, *Tire Rumları*, s.134.

Tire’de Rum mahallesinde yağma başlamıştı. Yağmaya Yunan askerleri de katılmış Uzun Çarşıdaki dükkânların kilitlerini kırarak kendilerini gizleyecek elbiseleri yağmıyorlardı. Tire’de Domuzlu bahçe, Havuzlu ve Tahtakale hem yerli Rumların hem de Türk işbirlikçilerin hesap sorulduğu ve infazların gerçekleştirildiği alanlar olmuştur.⁶⁹ Kaçış, her iki taraf içinde Küçük Menderes ovasını mezarlığa dönüştürmüştü.⁷⁰ Hesaplaşma köylerde de kentlerde de kendini gösteriyordu. Her yerde Rum ve işbirlikçiler aranmaktaydı. Tire Müftüsü ve damadı kaçarlarken yakalandılar ve daha sonra idam edildiler. Kuva-yı Milliyeciler müftünün akrabaları Adanalızadeleri bir camide yakalayıp kurşuna dizdiler. Yakalanan yerli Rumlar da aynı akıbeti paylaşmıştır.⁷¹ Bir kısım Rum, Yahudi dondurmacı Salvador tarafından korundu. Tire’deki çarpışmalar durulduğunda Rumlar İzmir’e doğru yöneldiler.⁷²

Yunanlılar kaçarken Tire’yi yakma fırsatı bulamadılar.⁷³ Fakat çevredeki pek çok yerleşimi yakarak kaçmışlardı. İzmir Valililiğinin 1. Ordu Komutanlığına yazdığı 30 Ekim 1922 tarihli raporda Arpadere, Palamut, Toparlar, Tekfur, Bozköy, Topalak, Yemişler, Ortaköy, Dereli, Çiniyeri, Çobanköy, Hasançavuşlar, Hisarlık, Kızılca, Gedik, Arappınarı, Bağcıboğazı köylerinin Yunanlılar tarafından yakıldığı ifade edilmiştir.⁷⁴

Aslında Yunanlıların Anadolu macerasının Sakarya Savaşını kaybetmeleri ile sonlandığını bu olayın ardından gerçekleştirdikleri kontrolsüz eylemlerde tanık olabiliyoruz. Bölgede 1922 yılında sayısız katliam hadisesi yaşanmıştır. Bunlar arasında en dikkat çekici olanlar Yaren boğazı katliamı, Gözkayası katliamı, Kayaköy katliamı, Çırpıköy katliamıdır.⁷⁵ Yunanlılar onlarca sivil gözlerini kırpmadan öldürmüşlerdir.

Yunan işgalinden Tire’de ki Yahudi cemaati de fazlasıyla etkilenmiştir. Yunan askerleri Tire’de pek çok Yahudi’yi soyup, yoksul bırakmışlardı. Yahudi Cemaatinden kendilerine karşı çıkanları ise öldürmüşlerdi. Bu yüzden Tire Yahudi Cemaati bir süre için Alliance okulunu kapatmak zorunda kalmıştır.⁷⁶ Batı Anadolu’da Aydın ve Manisa’dan sonra en fazla nüfusa sahip bulunan

69 Armağan, *Tire Rumları*, s. 134-135.

70 Tire’de yunanlılar tarafından gerçekleştirilen saldırılarda hayatlarını kaybedenlerin durumu Vefayata Mahsus Vukuat Defterlerinde ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bkz; Murat Sanus, Necat Çetin, Erdal Taşbaş, *Balkan Savaşlarından Milli Mücadele’ye Vatan Savunmasında Şehit Olan Tireliler*, Tire Belediyesi Kültür Yayını: 17, İzmir 2017, s.182-185.

71 Armağan, *Bozmenderesten, Bozdağlara*, s. 352-354

72 Armağan, *Tire Rumları*, s.137.

73 Mevlüt Çelebi, “İşgal Döneminde Tire’de Yunan Mezaliminden Örnekler”, *Türk Kültüründe Tire II Sempozyum Bildirileri*, Yay Haz: Mehmet Şeker, Arzu Taşcan, Tire Belediyesi Yayını, İzmir 2008, s.154.

74 Yalazan, *a.g.e*, II, s.177, Zeynep Türkyılmaz, *Cumhuriyet Döneminde Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yönleriyle Tire (1923-1950)*, Tire Belediyesi Kültür Yayınları:22, Ankara 2018, s.22.

75 Armağan, *Bozmenderesten Bozdağlara*, s. 293-295.

76 Siren Bora, *Başlangıçtan Günümüze Tire’de Yahudi İzleri*, Tire Belediyesi Kültür Yayınları No: 20, s.119.

Tire Yahudilerinin⁷⁷ bir kısmı Yunanlıların baskısı üzerine daha Büyük Taarruz öncesi İzmir'e göç etmişti.⁷⁸ Alliance Israelite Universelle'in Tire Okulu Müdürü B.Amiel merkeze yazdığı 29 Eylül tarihli mektupta, Yunan askerinin kentten kaçarken Müslümanlar kadar Yahudilerin de mallarını talan ettiğini, zarar verdiğini yazmıştır.⁷⁹ İşgalin yarattığı bütün olumsuzluklara rağmen kurtuluş sonrası Batı Anadolu da İzmir hariç Yahudi cemaatinin varlığını devam ettirdiği tek yerleşim Tire idi.⁸⁰

Geri çekilen Yunan kuvvetleri Torbalı'da da girebildikleri bütün köyleri yağmalamakta, daha doğrusu katliam yaparak yakmaktadır. Torbalı bölgesinde bulunan Yunan kuvvetleri buldukları noktayı korumaya çalışarak çarpışa çarpışa geri çekilmekteydi.⁸¹ Bunun sebebi çekilmenin daha rahat olmasını sağlamaktı. Bu yüzden, Menderes bölgesinde Torbalı ve çevresi bir anda önemli askeri bir kale haline gelmişti. Bir taraftan Kiraz, Ödemiş, Tire, Bayındır; diğer yandan Nazilli, Aydın, Ortaklar, Söke, Kuşadası, Selçuk istikametinden kaçabilen Yunan birlikleri, İzmir'de bulunan Genel Komutanlıklarından aldıkları emir üzerine Torbalı'da bir araya geliyor burayı üs haline getirmeye çalışıyorlardı. Torbalı civarındaki önemli geçit noktaları Yunan askerleri tarafından kontrol altına alınmıştı. Bu durum 6 Eylül akşam saatlerine kadar devam etti. 6 Eylül günü beklemedikleri bir anda Yörük Ali Efe ve akıncı müfrezelerinin baskınına uğradılar.⁸² Başlarında Yörük Ali Efe'nin bulunduğu 200 kadar milis, Torbalı ile Arslanlar köyü arasında bulunan Petrek çayı⁸³ yatağı civarında Yunan artçılarını sıkıştırmışlardı. Bu bölgede Efe ve zeybek grupları ile Yunanlılar arasında yaşanan çarpışmalar bütün gece devam etti. ⁸⁴ 7 Eylül günü çarpışma daha da şiddetlendi. Çolak İbrahim Bey'in bölgeye gelememesi harekâtın sonlanmasını engellemiş çarpışma ertesi güne kadar sarkmıştı. Çolak İbrahim Bey, geceyi Bayındır'da geçirdikten sonra sabah 06.00'da Torbalı'nın Arslanlar yöresine hareket etti. Beş buçuk saat sonra bölgeye gelerek saat 13.30'da tümeni iki kola ayırdı. 28. Alay demiryolunun kuzeyinden, 27. Alay ise güneyinden taarruza geçti. Yunanlılar sadece Fetrek çayının Arslanlar bölgesinde değil, Subaşı ve eski adı Cellâtlar olan Sağlık İstasyonunda da yığınak yapmışlardı.

77 Henri Nahum, *İzmir Yahudileri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, 172.

78 Siren Bora, *Anadolu Yahudileri, Ege'de Yahudi İzleri*, Gözlem Yayınevi, İstanbul 2017, s. 163.

79 Virna, Banastey, "Tüm Renkleriyle Tire Yahudileri", *Şalom Gazetesi*, 9 Mart 2016.

80 Munis Armağan, *Anadolu Tarihinde Tire Yahudileri*, Bilkar Matbaacılık, İzmir 2005, s. 90, Bora, *Tire'de Yahudi İzleri*, s.42, Başaran, a.g.e, s.90.

81 Küçük Menderes'ten çekilen Yunan kuvvetleri Torbalı'da toplanmaya başladılar 3. Süvari Tümeni Kumandanı Çolak İbrahim Bey, birliklerine hareket emri verir. Bu arada Yörük Ali Efe'de kendisine Ödemiş'te hazırlanmış olan kutlama sofrasından yemeğini bitirmeden kızanlarıyla birlikte kalkarak Torbalı'ya doğru yola çıkar. Yasin Kayış, Nazmi Kızıl, Necat Çetin, *Tarihi ve Coğrafi Yönleriyle Torbalı*, Edit: İbrahim Özkaya, Torbalı Belediyesi Kültür Yayını No: 3, Torbalı 2013, s.57.

82 Alpkaya, a.g.e, s. 443.

83 Arşiv belgelerinde ve hatıratlarda Petrek çayı olarak ifade edilen yer Fetrek Çayı'dır. Araştırmanın sonraki sayfalarında yanlış yazılmış çayın isimi Fetrek olarak belirtilecektir.

84 *Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruz, Takip Harekatı*, II. Cilt; 6. Kısım, 2. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1968, 162.

Aydın yönünden kaçmakta olan Yunan birlikleri Torbalı'da kendilerine tuzak kurulduğu düşüncesine kapılarak trenlerden inip Ahmetli istikametine doğru yöneldiler. Tümen 7/8 Eylül gecesini Torbalı'nın kuzey ve doğusunda geçirdi. Torbalı ovası batı sırtlarında mevzilenen Yunanlılara karşı gönderilen Yörük Ali Efe komutasındaki gönüllü milisler gece Çaybaşı köyüne çekildiler. Gece Sağlık istasyonuna asker dolu iki katar daha geldi.⁸⁵ Yörük Ali Efe ve 27. Süvari Alayı 7 Eylül günü Çaybaşı'nda kaldı. Çolak İbrahim Bey'in tümeni ise geç de olsa Arslanlar tarafına geldi. Ertuğrul'dan Deveci Salih(Tünaydın) bu bölgede asker olarak onlara katıldı. Bu sırada Selçuk ve civarındaki köylerde bulunan yerli Rumlar da kaçmaya başlamış, kaçanların evleri ve hayvanları yağmalanmıştır. Yunanlılarla işbirliği yapan Türkler ve Rum askerleri ile düşüp kalkan kadınlar da yakalandıkları yerde öldürülmüşlerdir. Karakuyu köyünden Kahveci kızının, Helvacıköy dağında yakalanıp saçlarından çama asılarak öldürülmesi buna örnektir. Hamit Efe'yi para ödülü için vuran Çakırbeyli'den Piç Ali ve Karakuyu'da Yunan askerine kadınlık yapan Gülizar adında biri de silahla vurulmak suretiyle öldürülür.⁸⁶

3. Süvari Tümeninin saat 14.00'de başlayan dağ bataryasının etkili ateşi 15 dakika kadar sürmüş ve bu süre içinde Fetrek çayı yatağındaki Yunan siperleri dağılmıştı. Bunun üzerine Yunanlılar Torbalı ovasının batı sırtlarına çekilmek durumunda kaldılar. 7 Eylül 1922'de 3.Türk Süvari Tümeni Torbalı'yı ele geçirmiştir.⁸⁷

Çolak İbrahim bey'in talimatıyla Tümen Torbalı'da kalıp, çevrede dağınık Yunan askerini temizleyecekti. ⁸⁸ Çolak İbrahim Bey ve kuvvetleri geri kalan Yunan kuvvetlerini temizleye temizleye Ayrancılar, Demirciköy, Karaağaç üzerinden Buca bölgesine girmişlerdir. Böylece 8 Eylül 1922'de Yunanlılar Torbalı'dan tamamen temizlenmiştir.⁸⁹ Yunanlılar demiryolu ile 8 Eylül 1922 sabahı tümüyle kuzeye, Torbalı bölgesine çekilmişti. Çekilirken de bütün köyleri yakmışlar, halka türlü vahşet ve zulüm yapmaktan geri kalmamışlardı.⁹⁰

Türk birliklerinin Torbalıya girdiği an ki manzara diğer Batı Anadolu yerleşimlerinden farklı değildi. Nahiye'de 1 Hükümet konağı, 2 mektep, 2 medrese, 1 cami, 3 fabrika, 562 ev, 2 han, 28 dükkan, 5 çitflik Yunanlılar tarafından tahrip edilmişti. ⁹¹

Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi tarafından hazırlanan 17 Ekim 1922 tarihli raporda Torbalı bölgesinde çekilişleri sırasında Yunanlıların yarattığı tahribat

85 TİH, *Büyük Taarruz*, c. 2, Kısım 6, Kitap 3, s. 117; Parlak, *a.g.e*, s. 310, Kayış, Kızıl, Çetin, *a.g.e*, s.57.

86 Necat Çetin, "Kuva-yı Milliyeci Hortunalı Hamit Efe", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyum Bildirileri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, Edit: Oktay Gökdemir, I. Kitap, İzmir 2010, s. 407.

87 TİH, *Büyük Taarruz*, C. 2, 6. Kısım, 3.Kitap, s.165.

88 TİH, *Büyük Taarruz*, C. 2, 6. Kısım, 3.Kitapı s. 117; Parlak, *a.g.e*, s. 310.

89 Kayış, Kızıl, Çetin, *a.g.e*, s.58.

90 TİH, *Büyük Taarruz*, C. 2, 6. Kısım, 3.Kitap s.163.

91 *Anadolu'da Yunan Zulmü ve Vahşeti*, Cilt:II, Ankara 1338, s.121-122, Mustafa Turan, *a.g.e*, s. 116..

gözler önüne serilmiştir.⁹² Cumaovası İstasyon civârındaki evler yanmış, Develiköy yerli Rumlar tarafından ateşe verilmiş, köy kısmen yanmış, Köye âit çamlık da ateşe verilmiştir. Bir Hıristiyan köyü olan Kayas da yakılmıştır. Konak Boğazı köyü Develi köyü Rumları tarafından bütün eşyası ile yakılmış, köy halkından biri çocuk ve geri kalan kadın ve erkek olmak üzere on üç kişi öldürülmüştür. Tiryanda istasyonu yakınlarındaki Tâhir Bey çiftliği ile Torbalı da 200 evden 87'si yakılmış, köy yağma ve tahribe uğramış, kadınların ve kızların ırzına tecâvüz edilmiştir. Yunanlılar köyden yirmi beş erkek ve kadını öldürmüşlerdir. Torbalı'ya bağlı Çaybaşı, Ahmetli, Kuşçuburun köyleri tamâmen yakılmış, Çaybaşı'ndan sekiz, Ahmetli'den altı, Kuşçuburun'dan dört kişi katledilmiştir. Aydın'dan Torbalı'ya çekilen Yunan birlikleri Yeniköy'ün yarısını yakmışlardır. Bölgede Yunan askerleri 23 Türk'ü bir hangara toplayarak, hangarla beraber ateşe vermişlerdir. Yine Torbalı'ya bağlı Kızılca köyü ve Tulum köyleri işgal esnasında "Türlere hizmet ediyorsunuz" bahanesiyle Yunanlılar tarafından yakılmıştır. Cellât İstasyonu da yakılmaktan kurtulamamıştır.⁹³

Yunanlıların bölgeden ayrılması sonrasında Yunan işgal döneminde tepki olarak birtakım olaylarda yaşanmıştır.⁹⁴ Yunanlıların çekilişi sırasında Arıkbaşı İstasyonunda, on sekiz Müslüman Türk'ü gaz yakarak öldüren Atanas ve Yorgopulos isimli iki Rum Bayındır'da asılarak idam olunmuşlardır.⁹⁵

Türk Ordu Birliklerinin Takip ve Temizlik Harekâtı

3.Süvari Tümeni 8/9 Eylül 1922 gecesini 28. Süvari Alayı ile Çapak ve güneyinde, 27. Süvari Alayı ile Torbalı doğu sırtlarında geçirmiş, istasyonu ellerinde bulunduran ve doğuya zayıf emniyet birlikleri süren Yunanlılar demiryolundan faydalanarak bir tren dolusu asker ve yerli Rumları İzmir istikametine göndermişlerdi. 9 Eylül sabahı istasyon civarındaki ağaçlıklar içinde Yunan askerleri bulunuyordu. Yunan askerlerinin Torbalının kuzeybatı sırtlarında savunma düzeni aldıkları görülmüyordu. Torbalı batısından kuzeye çekilen Bağımsız 18. Yunan Alayı artçılarını Kuşburnu istasyonunun batı ve güneybatı sırtlarında bırakarak, Cumaovasına doğru hareket etmişti. 3. Süvari Tümeni 9 Eylül 1922 saat 07.00' de Torbalı doğu sırtlarından hareket ederek Yunan artçılarına taarruza başladı. Çarpışmalar saat 14.30'a kadar sürmüştü. Yunanlılar Kuşburnu istasyonundan kuzeybatıya çekilirken tümen, bunların artçıları ile çarpışa çarpışa takip etmiş ve Kuşburnu istasyonu ile

92 Hocaoğlu, *a.g.e*, s.139.

93 *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, s.244-245, Zafer Çakmak, "Batı Anadolu'da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askeri Bir Rapor", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XIX/I, Elazığ 2009, s.213-214, Hocaoğlu, *a.g.e*, s. 202-203.

94 Engin Berber, "Kurtuluşun Sonra İzmir'de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:III, Sayı:8, Yıl:1987, Ankara 1987, s.457.

95 *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Aralık 1922.

batisını ele geçirmiş, geceyi Hortuna - Kuşburnu kesiminde geçirmiştir.⁹⁶ Ordu Komutanlığı Menderes Bölge Komutanlığına Ödemiş - Tire - Bayındır hattında bölgenin Yunanlılardan temizlenmesi ve Torbalı'da toplanılmasını emretti.⁹⁷ 18. Yunan Alayı, beraberinde bir batarya ve Ödemiş Bölge Komutanlığı'nın bazı birlikleri olduğu halde 9/10 Eylül gecesini Cumaovası'nın Oğlanbaşı bölgesinde geçirerek, 10 Eylül sabahı öncü, yancı ve artçı tertibi alarak İzmir'e doğru yürüyüşe geçti.⁹⁸ Yunanlıların 18. Piyade Alayı ve 31.Piyade Alayı'ndan bir kısım ve Ödemiş Bölge Komutanlığı'nın dağılık erleri Türk birliklerince esir edildiler.⁹⁹

9/10 Eylül 1922 gecesini Bıçakçı'da geçiren Menderes Bölge Komutanlığı, ordudan en kısa yoldan Bayındır'a gitme emrini aldığından, 10 Eylül 1922 saat 06.00'da Adagide yoluyla Bayındır'a hareket etti. Saat 20.00'de Tire'nin doğusundaki Gireli bölgesine ulaştı. 3. Süvari Tümeni ile de irtibatını kurdu.¹⁰⁰ Menderes Bölge Komutanlığı birlikleri 11 Eylül 1922'de Tire doğusundaki Kireli den hareketle aynı gün akşamı Mahmutlar'a ve 12 Eylül akşamı Selçuk'a geldiler. Yolda ordudan Bayındır - Torbalı hattının güneydeki yerleşimlerin taranması görevini aldığından, 46. Alayı Tire'de bıraktılar.¹⁰¹

Yunan ordusu Küçük Menderes bölgesinden atıldığında bölgedeki manzara oldukça korkunçtu. Onlarca köy yakılmış, yıkılmış, talan edilmişti. Hırsızlık gasp olaylarının haddi hesabı yoktu. Yunanlılar kaçarlarken sadece binaları değil, otları, ağaçları, bağ, bahçe ve tarlaları da yakmışlar, talan etmişlerdi. Tahribatın ekonomik boyutu da büyüktü. Devamında hayvanları öldüren, kaçıran, suları zehirleyen doğa'yı da, ekolojik dengeyi de alt üst eden eylemlere tanıklık edildi. En korkuncu ise öldürme, yaralama, işkence ve tecavüz olayları idi. Tüm bunların yanında bir de esir olarak götürülenleri de düşündüğümüzde karşımıza daha dramatik bir tablo çıkmaktadır. Öyle ki yerinden yurdundan edilen ve esir olarak Yunanistan'a götürülen Ödemiş, Tire, Torbalı ve Bayındırlıların sayısı kimi kaynaklarda gösterilenden kat be kat fazla olmuştur.¹⁰² Askerlik Şubelerinin verilerine göre Yunanlılarla cephe savaşlarında, ya da cephede hayatını kaybeden 16 Tireli, 25 Ödemişli şehit vardır.¹⁰³ Elbette yukarıda vermiş olduğumuz bilgiler resmi evraklar üzerinde kayıtlı olanlardır. İşgal yıllarında hayatlarını kaybedenlerin, esir olarak götürülenlerin sayısı kat be kat fazladır.

96 TİH, *Büyük Taarruz*, C. 2, 6. Kısım, 3.Kitap, s.180.

97 ATAŞE Arş, Kl. 2348, Ds. H-10, Fh. 4-4.

98 TİH, *Büyük Taarruz*, C. 2, 6. Kısım, 3.Kitap, s.184.

99 ATASE Arş, Kl. 1904, Ds. 98, Fh. 1-250.

100 TİH, *Büyük Taarruz*, C. 2, 6. Kısım, 3.Kitap, s.186.

101 TİH, *Büyük Taarruz*, C. 2, 6. Kısım, 3.Kitap, s.209.

102 *Kızılay Arşivi*, Dosya No:1295, Ödemiş, Tire, Bayındır ve Torbalı'dan Yunan askerleri tarafından götürülen esirlerin isim listeleri için bkz; Cemalettin Taşkıran, *Milli Mücadele'de Türk ve Yunan Esirler (1919-1923)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018, s.265-270.

103 Sabahattin Selek, *Milli Mücadele, Ulusal Kurtuluş Savaşı C.II*, Örgün Yayınevi, İstanbul 1982, s.1238.

Yunan işgalinden kurtarılmış bölgelerde güvenlik ve asayişini sağlamak amacıyla görevi ordu birlikleri üstlenmişti. 13 Eylül 1922 tarihi itibarıyla Ödemiş ve Tire kaymakamları belirlenmiş, TBMM tarafından atamaları yapılmıştı.¹⁰⁴ Mülki idari memurların atamaları ise Ekim ayını bulmuştur. Okulların çoğu yıkılmış ve tahrip edilmiş olduğu, öğretmen olmadığı için eğitim öğretimin başlaması da uzun bir süre gecikmiştir.

Sonuç

Küçük Menderes Vadisinde 20 Mayıs'ta Torbalı ile başlayan, Bayındır, 29 Mayıs'ta Tire ve 1 Haziran'da Ödemişle devam eden Yunan işgali, bölgede ilk büyük halk direnişisiyle Ödemişle karşılaşmıştı. Yunan işgali baskı ve zulümle 1922 yılı Eylül ayı başlarına kadar devam etmiştir. Büyük Taarruz'un ardından dağılan Yunan ordusu ve birlikleri İzmir'e doğru kaçmaya başladılar. Küçük Menderes bölgesindeki Yunan birlikleri de 1 Eylül'de Kiraz ve Beydağ'dan, 2 Eylül'de Birgi, Kaymakçı, Adagide'den, 3 Eylül'de de Ödemiş'ten çekildiler. Çekilişleri esnasında da öldürme, yaralama, ırza geçme, yakma, yıkma eylemlerine tanık olunmuştur. Yunanlıların bozgunu bölgede yaşayan yerli Rumların da sonu demektir. Ödemiş, Tire ve Bayındır'da yaşayan yerli Rumlar da Yunan askerleriyle birlikte yüzlerce yıldır yaşadıkları toprakları terk etmek durumunda kaldılar. Büyük Taarruz'un ardından Yunan işgalinin sona ermesi Küçük Menderes bölgesinde yaşayanlar Türkler birbirinden farklı duyguları sevinçli, hüznü, acıyı, mutluluğu, zulmü, mezalimi peş peşe hissetmişlerdir. Yunanlılar cephe de yaşadıkları hayal kırıklığını terk ettikleri topraklarda yaşayan sivil halktan çıkarmaya çalışmışlardır. Bölgedeki büyük yerleşimlerin Ödemiş, Tire, Bayındır ve Torbalının en büyük şansı Gediz bölgesi ve Büyük Menderes bölgesinde yakılan kent ve kasabaların aksine yakılmaktan kurtulmuş olmalarıydı. Ancak çevredeki köyler o kadar şanslı değildi. Yunan işgalinin yarattığı tahribat Birgi gibi büyük bedeller ödeyen yerleşimlerde uzun süre silinemedi. Yunan işgalinin yarattığı derin sancılar kurtuluştan sonra da devam etmiştir. Güvenlik en önemli sorun olarak görüldü. TBMM işgalden kurtulan Küçük Menderes bölgesine dönük yardımı Büyük Taarruz sonrasında gerçekleştirebilmiştir.

104 *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1922, Uğur Üçüncü, *Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz*, Altınpost Yayıncılık, Ankara 2012, s.360.

KAYNAKÇA

I. Arşivler

ATASE Arş, Kl.1816, Ds.341, Fh. 8-4

ATASE Arş, Kl.1948, Ds.258, Fh.24-1.

ATASE Arş, Kl. 1904, Ds. 98, Fh. 1-203, 1-206.

ATAŞE Arş, Kl. 2348, Ds. 10, Fh. 4-4.

ATASE Arş, Kl. 1904, Ds. 98, Fh. 1-250.

BOA, DH.İ.UM.EK,52/303.

Kızılay Arşivi, Dosya No:1295.

MSB Arşiv Müdürlüğü, Albay Halil İbrahim Çolak (1316-157) Subay Şahsi Dosyası

MSB Arşiv Müdürlüğü, Albay Halil İbrahim Çolak (1316-157) Emeklilik İşlem Dosyası.

TBMM Arşivi, 2. Dönem Ertuğrul Mebusu İbrahim Bey Tercümeihali; 3.,4, ve 5. Dönem Bilecik Mebusu İbrahim Çolak Tercümeihal Dosyaları

II. Süreli Yayınlar

Ahenk

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Evening Star

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Hakimiyet-i Milliye

İkdâm

İzmir Araştırmaları Dergisi

Ödemiş

Şalom Gazetesi

The New York Times

Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi

Vakit

III. Kitaplar

- ALTINOLUK, Ülkü, *Geleneksel Kent Dokusu Birgi*, Ege Yayınları, İstanbul 2007.
- Anadolu'da Yunan Zulüm Ve Vahşeti, Anadolu'da Yunan Fecayinin Tafsilâtı 2.* kısım, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1338.
- ALPKAYA, Şükrü Oğuz, *Yörük Ali Efe*, Derleyen: Atilla Oral, Demkar Yayınevi, İstanbul 2009.
- ARMAĞAN, Munis, *Bozmenderes'ten, Bozdağlar'a Kuva-yı Milliye*, Bilkar Matbaacılık, İzmir 2005.
- ARMAĞAN, Munis, *Anadolu Tarihinde Tire Yahudileri*, Bilkar Matbaacılık, İzmir 2005
- ARMAĞAN, Munis, *Bizans'ın Tire'de Son Yüzyılı, Tire Rumları*, Efe Ofset, Ödemiş 2015.
- BAŞARAN, Mehmet, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tire*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 2000.
- BAYAR, Celal, *Ben de Yazdım*, C.VI, Baha Matbaası, İstanbul 1968.
- BERBER, Engin, *İzmir Yangını Hakkında Ön Rapor, Örnek Olay: Ödemiş- Birgi'nin Yakılması*, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayını:3, Ödemiş 2003.
- BORA, Siren, *Anadolu Yahudileri, Ege'de Yahudi İzleri*, Gözlem Yayınevi, İstanbul 2017.
- BORA, Siren, *Başlangıçtan Günümüze Tire'de Yahudi İzleri*, Tire Belediyesi Kültür Yayınları No: 20, Ankara 2018.
- BÖKE, Pelin, *İzmir 1919-1922 Tanıklıklar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2006.
- COŞKUN, Alev, *Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu, En Uzun 15 Gün Ödemiş Direnişi*, Cumhuriyet Kitapları, 5. Baskı, İstanbul 2007.
- ÇELEBİ, Mevlüt, *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)*, ATAM Yayını, Ankara 2010.
- ÇOKONA, Ari, *20. Yy Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri*, 2. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul 2017.

- DURAL, Halil, *Ödemiş Tarihi*, Yay. Haz: Sabri Yetkin, Ödemiş Belediyesi Yayını, Ödemiş 2004.
- ERDAL, Mustafa, *Beşikçioğlu Mustafa Erdal'dan Hatırat*, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi Ve Müzesi Yayını No:12, Ödemiş 2018.
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs, *Birgi'de Toplumsal Yaşam ve Değişim*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2008.
- HOCAOĞLU, Mehmet, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, Berekat Yayınevi, İstanbul 1985.
- KAYIŞ, Yasin, KIZIL, Nazmi, ÇETİN, Necat, *Tarihi ve Coğrafi Yönleriyle Torbalı*, Edit: İbrahim Özkaya, Torbalı Belediyesi Kültür Yayını No: 3, Torbalı 2013.
- MÜLAZIMOĞLU, Rafet, *Birgi (Pyrgion)*, Sobe Matbaası, İzmir 1976.
- NAHUM, Henri, *İzmir Yahudileri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.
- Ödemişli Bir Özgürlük Savaşçısının Kaleminden İlk Kurşun ve Sonrası*, Ali Orhan İlkurşun'un Anıları, Yay Haz: Engin Berber, Taner Bulut, Tülay Gül, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayını No:4, Ödemiş 2013.
- ÖZCAN, Filiz Akın, *Milli Mücadele'de Küçük Menderes Havzası 1919-1923*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Aydın 2009.
- ÖZKURT, Fatih, *Milli Mücadele'nin Gizli Kahramanı Yörük Ali Efe*, Kronik Yayınları, İstanbul 2019.
- PARLAK, Türkmen, *İşgalden, Kurtuluşa Yunan Ege'den Nasıl Gitti*, C:2, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir, 1983.
- SANUS, Murat, ÇETİN, Necat, TAŞBAŞ, Erdal, *Balkan Savaşlarından Milli Mücadele'ye Vatan Savunmasında Şehit Olan Tireliler*, Tire Belediyesi Kültür Yayını: 17, İzmir 2017.
- SELEK, Sabahattin, *Milli Mücadele, Ulusal Kurtuluş Savaşı*, C.II, Örgün Yayınevi, İstanbul 1982.
- TAŞKIRAN, Cemalettin, *Milli Mücadele'de Türk ve Yunan Esirler (1919-1923)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018.
- TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, TTK Yayınevi, Ankara 1989.
- TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.
- Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi*, C: 2, 6. Kısım, 2. Kitap, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayını, Ankara, 1968.

- Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, Büyük Taarruzda Takip Harekâtı, C.2, Kısım:6, 3, Kitap, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayını, Ankara 1969.*
- TÜRKYILMAZ, Zeynep, *Cumhuriyet Döneminde Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yönleriyle Tire (1923-1950)*, Tire Belediyesi Kültür Yayınları:22, Ankara 2018.
- UĞURLU, Nurer, *Çerkez Ethem Kuvvetleri, Kuva-yı Seyyare*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2007.
- ÜÇÜNCÜ, Uğur, *Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz*, Altınpost Yayıncılık, Ankara 2012.
- ÜNAL, Hüseyin Rahmi, *Birgi, Tarih, Tarihi Coğrafyası, Türk Dönemi Anıtları*, Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, Ankara 2001.
- YALAZAN, Talat, *Türkiye’de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, II. Cilt, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayını, Ankara 1994.
- YAPICI, Mestan, *Beydağ, Balyambolu, Palaipolis*, İzmir 1995.
- YAVUZ, Behiç Galip, *Ödemiş’in Tarihi*, Ödemiş 1998
- YAVUZ, Behiç Galip, *Bir Kentin Kurtuluşu, Öncesi, Sonrası ve Önemi*, II. Baskı, Ödemiş 2012.
- YAVUZ, Behiç Galip, *Ovakent, Adagide, Coğrafi, Kültürel ve Tarihi Çevre*, Ödemiş 2013.
- YAVUZ, Behiç Galip, *Potamia (Bademli) Ortaçağ’ın Önemli Bir Pazaryeri*, Ödemiş 2015.

IV. Makaleler

- BANASTEY, Virna, “Tüm Renkleriyle Tire Yahudileri”, *Şalom Gazetesi*, 9 Mart 2016.
- BERBER, Engin, “Kurtuluştan Sonra İzmir’de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: III, Sayı:8, Yıl:1987, Ankara 1987, 443-460.
- BOYLU, İbrahim Ethem, “İşgalden Kurtuluşa”, *Ödemiş Gazetesi*, 2 Eylül 1949.
- ÇAKMAK, Zafer, “Batı Anadolu’da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askeri Bir Rapor”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XIX/I, Elazığ 2009, s.209-221.
- ÇELEBİ, Mevlüt, “İşgal Döneminde Tire’de Yunan Mezaliminden Örnekler”, *Türk Kültüründe Tire II Sempozyum Bildirileri*, Yay Haz: Mehmet Şeker, Arzu Taşcan, Tire Belediyesi Yayını, İzmir 2008, s.149-158.

- ÇETİN, Necat, "Kuva-yı Milliyeci Hortunalı Hamit Efe", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyum Bildirileri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, Edit: Oktay Gökdemir, I. Kitap, İzmir 2010,s.396-415.
- GÜNEŞ, Günver, "Milli Mücadele' de Ödemiş", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1, Şubat 2003, Ankara 2003, s.95-117.
- GÜNEŞ, Günver, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bayındır", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı:4, İzmir 2016, s.93-110.
- GÜNEŞ, Günver, "1921 Yılında Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe Arşiv Belgelerinde Cephe Gerisi Faaliyetleri", *Milli Mücadele 1921*, Edit: İbrahim Bozkurt-Umut Karabulut, Nobel Yayınları, Ankara 2021, s.199-232.
- KARA, Nilgün Nurhan, "Birgili Salih Vecdi Bey'in Milli Mücadele Günlerine Dair Hatıra Defteri", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.12, Sayı:62, Yıl:2019, s.341-246.
- MEHMET ŞEVKİ, " Birgi ve Birgililer", *Ahenk* 29 Ağustos 1924.
- NALBANDOĞLU, Mahmud Hıfzı, " Birgi İntibaları", *Ahenk* ,10 Ağustos 1924.
- ÖZCAN, Filiz Akın, GÜNEŞ, Günver, "Mondros Mütarekesinden İlkurşun Savaşına Ödemiş'te Yaşanan Gelişmeler", *DEÜ, AİİTE, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:19, Sayı: 63, İzmir 2019, s.63-104.
- ÖZÇELİK, Gülin, "Ödemiş İlçesinde Mahalle, Sokak, Cadde, Bulvar, Meydan Adları, Şehirsal Toponimik Özellikler", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5 İzmir 2017, s.1-33.

Extended Abstract

After the Greeks occupied İzmir on May 15, 1919, they gave priority to the Manisa and Aydın regions outside the area drawn for them. After completing their occupation in these regions, they expanded in the Küçük Menderes Valley. On May 20, 1919, Torbalı was occupied by the 2nd Battalion of the Evzon Regiment. This battalion sent one of its divisions to Bayındır on May 22, 1919 and occupied this place as well. The main Greek advance in the Küçük Menderes Valley took place after the occupation of Aydın. On May 29, they captured Tire without encountering any resistance. Their next target after Tire was Ödemiş. But in Ödemiş, they encountered an unexpected resistance. This was a bigger challenge after Hasan Tahsin's İlkurşun since they set foot in İzmir. The first organized local resistance against the Greek occupation in Western Anatolia, with the participation of fully armed and active civilians, took place in Ödemiş. The Greeks could only enter Ödemiş on 1 June 1919 with the forces they had reinforced from Thessaloniki. The resistance of Ödemiş could not stop the advance of the Greeks, but it was enough to disturb the invaders. The settlement of the Greeks in the Upper Küçük Menderes basin lasted until 1921. In Anatolia, the Greeks were defeated for the second time in İnönü on January 10, 1921, in İnönü on April 1, 1921, in Sakarya on September 13, 1921, and in Dumlupınar on August 30, 1922. The Greek adventure, which started in Anatolia on May 15, 1919, left it to a great draw and even an escape towards İzmir. Great atrocities and destruction in the escape.

Ödemiş, Tire, Bayındır and Torbalı from the settlements in the Küçük Menderes region also took their share from the planned massacres and persecutions carried out by the Greek soldiers with the help of some local Greeks during the withdrawal process.

The collapse that started with the Battle of Sakarya shook the entire Aegean, and the occupation zone began to take shape again. The Greek forces and Greeks withdrawing from the Küçük and Büyük Menderes basins were burning the villages on their way, making massacres, destroying and devastating whatever was left in the lands they could not hold. The train stations were full of Greek soldiers and local Greeks trying to escape. The people who could not get on the train and the soldiers trying to reach İzmir by going out on the mountain

roads became prey. Ödemiş, Kiraz, Tire, Aydın roads were full of people trying to reach the train stations as soon as possible. The local Greeks in Ödemiş started to leave the town as of September 1, 1922, with the fear that the Turks would take revenge on them. After the Greeks left the city, only the Greek Battalion and the local Greek and Armenian gangs remained in Ödemiş.

In the days when the Greek Army started the great escape, they had withdrawn their troops from Birgi and left a unit of 15 people formed from local Greeks. When Murat and Nasuh Beys from Keles came to Birgi with their 30-man militia, they clashed with the Greek Cypriot unit, and then the Greek Union began to withdraw to the west of Birgi. After the Turkish militias attempted to plunder the Greek quarter of Birgi, the Greek Union returned and started a massacre in Birgi and burned the town.

The Greek occupation continued with oppression and cruelty until the beginning of September 1922. After the Great Offensive, the dispersed Greek army and troops began to flee towards Izmir. Greek troops in the Küçük Menderes region withdrew from Kiraz and Beydağ on 1 September, from Birgi, Kaymakçı and Adagide on 2 September, and from Ödemiş on 3 September.

Towards the evening of 3 September in Ödemiş, Greek soldiers came to the station and got on the train, and leaving most of the local Greeks there, the train departed on the order of the Greek commander Fifi. Some of the Greek soldiers who escaped by train burned the shops and houses in the Tavern Strait. At midnight on September 3, 1922, it was announced to the public that "Greeks are gone", with a shout from the Minaret of the Small Mosque. The people of Ödemiş went out of their homes with joy. At night, Murat efe from Yağlar, Nasuh efe from Ozanköy, ese efe from Umurca, Mustafa efe from Şemşiler and zeybeks, coming from Birgi direction at night, captured Ödemiş. When Yörük Ali Efe and his zeybek detachment entered Keles (Kiraz) on September 5, flags were hung everywhere. While the Yörük Ali Efe unit was going towards Ödemiş, the villagers were sacrificing rams by cutting them off with drums and zurnas on the way. The joy of victory was all around Küçük Menderes. Yörük Ali Efe detachment entered Ödemiş on the same day. After the Efes, the soldiers coming from the direction of Kelas entered Ödemiş under the command of Çolak İbrahim Bey. He found the town of Ödemiş empty. After Çolak İbrahim Bey left Ödemiş, upon the information he received from a few villagers, he sent the detachment of two cavalry companies and a heavy machine gun platoon to Tire at 17.00 and the other units of the division to Bayındır at around 20.00.

During the Greeks' Draw, killing, wounding, rape, burning and destruction were witnessed. The defeat of the Greeks meant the end of the local Greeks living in the region. The local Greeks living in Ödemiş, Tire and Bayındır had to leave the lands where they had lived for hundreds of years together with the Greek soldiers. The end of the Greek occupation after the Great Offensive

The Turks living in the Küçük Menderes region have felt different emotions, joy, sadness, pain, happiness, cruelty and atrocities one after another. The Greeks tried to remove their disappointment at the front from the civilian population living in the lands they left. The greatest luck of the big settlements in the region, Ödemiş, Tire, Bayındır and Torbalı, was that they were saved from being burned, unlike the cities and towns that were burned in the Gediz region and Büyük Menderes region. However, the surrounding villages were not so lucky. The destruction caused by the Greek occupation could not be erased for a long time in settlements such as Birgi, which paid high prices. The deep pains caused by the Greek occupation continued after the liberation. Security appeared to be the most important issue. The Turkish Grand National Assembly's aid to the Küçük Menderes region, which survived the occupation, was only possible after the Great Offensive.